

БРАНИСЛАВ ОСТОЈИЋ

ЈЕДАН ПОГЛЕД НА ЈЕЗИК НАШ СВАГДАШЊИ

A VIEW OF OUR EVERYDAY LANGUAGE

He points out some negative examples of the language of mass media (radio-television, press and so on) which affect the structure of language (oral and written).

ГОВОРНА И ПИСАНА РИЈЕЧ МЈЕРИЛО КУЛТУРЕ СВАКОГ ЧОВЈЕКА

О. Кад већ говоримо о култури језичког израза, било би заиста потребно говорити посебно о језичкој култури у појединим комуникативним средствима. Тако, на примјер, треба посебно анализирати језик радија и телевизије, посебно језик штампе — посебно језик у појединим њеним рубрикама, као што је језик огласа, језик извјештаја са разних састанака друштвено-политичких организација и сл.; посебно би требало говорити о језику у часописима и другим средствима комуницирања, било писаног, говорног или и једног и другог. Говорити о језичким недостацима у средствима људске комуникације у њеној свеукупности доста је тешко, јер и поред заједничког, има мноштво онога гдје су специфичности наметнуле и мимоилажења па то захтијева посебна разматрања.

Ја сам овога пута узео да поћем и практично „прошетам“ од случаја до случаја, да у главним цртама покажем гдје су извори језичких огрешења и како их сүзбити.

Поћи ћу од општепознатог да се језик учи не само у школи и на факултетима, већ се знања о језику стичу и на другим мјестима, гдје се по природи послова постављају посебни задаци управо учењу језика и учењу других језику. Ипак се овога пута нећу задржавати на одговорности школе у слабљењу културе нашег књижевног језика, што не значи да бисмо тиме хтјели да прећутимо њену одговорност у тим пословима. Баш из разлога

што је школи то основни задатак, остављам да о њој и тамо одговорним нешто кажем на другом мјесту и другом приликом.

1. Посебну пажњу језику треба да поклањају сви они који раде у областима средстава комуникације и обавјештавања људи, а то су прије свега радници радија и телевизије, и то они баш из разлога што је број њихових слушалаца најшири а самим тим њихово дјејство је изразито. Радници у тим установама додуше настоје да што успјешније обављају своје послове. О недостацима њихова језичког израза ми сада нећемо говорити јер они нијесу данас посебно на дневном реду и то баш због специфичности тих огрешења која их карактеришу.

2. Језик се учи и из штампе, и то у првом реду из дневне, јер је број читалаца њен највећи, а језик јој је ближи језику свакодневне комуникације. Она, према томе, остаје као једна од најзначајнијих средстава комуникације међу људима, па је језик у њој од прворазредног значаја и требао би да буде у свему узоран. Одмах морамо напоменути да смо ми у дневној штампи имали доста сарадника — новинара који „својим дјелом чине част своме позиву“, па и својим језиком, прије свега. Међутим, иако у језику штампе има и таквог језика, као на примјер у рубрикама гдје сарађују новинари који су добри познаваоци језика, изврсни стилисти, познати писци и сл., али, нажалост, они немају већег утицаја на публику јер је број њихових читалаца мали. На другој страни има новинара чији је број читалаца изразито велики и то због тога што они пуне рубрике разним дописима о дневним збивањима, извјештајима са састанака разних врста, са спортских терена; разговорима који се воде на различитим мјестима; новостима, згодама и незгодама и сл. и они би морали много више да раде на личном усавршавању, а свакако и у области језика, прије свега. У тим рубрикама је баш језик сиромашан и обично се јављају неправилности различитих врста. Мора се, дакле, ићи за тим да дневни листови што прије буду са мање језичких недостатака.

Но, ми се нећемо овом приликом конкретно задржавати ни на њиховим језичким недостацима, само смо хтјели нагласити на шта треба обратити посебну пажњу. Данас ћемо само да нотирамо неке појединости које су заједничке свим облицима језичке комуникације, а које се, разумије се, одражавају најчешће у штампи.

II

О. Коректност, јасност, прецизност, богатство и љепота језика од прворазредног су значаја у културном и јавном животу, и оном свакодневном, разумије се. Управо, говорна и писана ријеч су мјерило културе и образовања сваког човека, па због

тога језичком изразу у свакодневном животу треба поклањати посебну пажњу. На жалост то у већини случајева није тако.

Као што смо рекли, дневна штампа, радио и телевизија и др. од посебног су значаја и утицаја на културу њихових корисника па би језик ових комуниката из тих разлога морао да буде узоран у свему. У дневној штампи, па затим у стручно-језичким часописима често се дају осврти на грешке у написима о језичким, стилским и правописним недостацима који се најчешће јављају на страницама наших листова и часописа.¹ Неки недјељници су имали, а многи и данас имају, посебне рубрике за то. Међутим, и поред тога среће се баш у дневној штампи, па и у истим тим листовима, чак напоредо са језичким поукама, доста језичких нелогичности и непрецизности, шаблона у изражавању, непотребних туђих ријечи и израза, а каткада и рђаво употребљених домаћих ријечи и конструкција. Те су неисправности различите природе и када бисмо узели само појединачне случајеве било би нам потребно подоста простора да их све наведемо.

Такви су типични примјери:

А. Стереотипизирање израза

- У вези тога ...
- Обзиром да је ...
- Употреба именице „дискусија“ у значењу „ријеч у дискусији“ или говор ...
- Употреба фразе типа „дискусија по том питању“
- Ради у скупштини по питањима инвалидског осигурања ...
- По првој тачки дневног реда ријешено је ...
- Шта ви мислите по овој ствари.
- Говорио је на тему ...
- Добро се поставио / није се добро поставио ...
- Назови ме телефоном ...
- Узвратио му је осмијех, и тако даље.²

Б. И не само што често наилазимо на лош избор одговарајућих ријечи и израза, него је у наше вријеме и у говору и у дневној штампи постало превише модерно да се стално нешто

¹ Посебну пажњу овој проблематици поклања часопис *Наш језик*, гдје се истичу радови проф. М. Стевановића. А сваки број истог овог часописа доноси и језичке поуке.

² О овом и о скоро свим овдје наведеним примјерима говорено је и раније на страницама часописа *Наш језик*, *Питања књижевног језика и Језик*. Ми их овдје опет нотирамо из разлога што су и даље свакодневни и карактеристични за уобичајене језичке недостатке.

„зацртава“ (Он је то посебно зацртао у својој дискусији); Обично се преузима обавеза на себе (Ми ту обавезу преузимамо на себе...); или се нешто сабира... *плус тога...*, односно акцентује... На то треба ставити акценат...

И тако даље.

2. О. Међутим, најгоре је кад све ово постане правило што је најчешће последица самоувјерености појединаца у исправност онога што је тако према њиховом личном осјећању, што је несвакидашње. Управо, ради се о језичкоаматерској склоности да се призива у испомоћ чудна аргументација, посебна логика или аналогија по сопственим асоцијацијама, па и позивање на то да је један облик „звучнији, музикалнији, пунији, мекши, љепши и сл. Ти се критеријуми, међутим, не могу сматрати научним већ самим тим што су засновани на личном осјећању и допадању.

2.1. Такво осјећање, односно допадање, вуче дубоке коријене који су и социјалног карактера, а посебно су интересантни за социологију, ентологију, филозофију, а поготову социологију језика.

Социолингвистички приступ таквим феноменима био би, свакако интересантан и њихово разрјешавање дало би оптималнији одговор за културну стратификацију њених корисника и регија за које су везани уопште.

Није, рецимо, потребно тражити дубље поријекло изразу *у вези тога* — већ је довољно погледати по архивима на шаблоне административних аката из преписке између некадашњих средњих капетана и општинских дјеловођа који су скоро редовно почињали своје дописе — *у вези вашег акта бр...* па да се и данас у администрацији осјети стереотипност израза *у вези + Г*.

Овај стилски шаблон администрације из времена када су је водили недовољно образовани и неписмени људи провлачи се до данашњих дана у свакодневном разговору и образованијих појединаца, а нарочито је чест на конференцијама, састанцима и сличним друштвеним скуповима одакле најчешће улази у језик штампе. Овдје би свакако и психоллингвистика имала обиље материјала за испитивања, чији резултати би могли пружити драгоцене податке од општег значаја.

За овај шаблонизирани израз довољно је подсјетити да сама ријеч „веза“ значи заједницу и да својом природом захтијева инструментал, а не генитив. У њему, дакле, треба измијенити други његов дио узимањем облика инструментала с предлогом *с* или *са* мјесто облика генитива, па рећи: *У вези с тим...* *У вези са вашим актом* и сл.

Редовно се чује и пише: *Он је то изнио у својој дискусији*, иако „дискусија“ никада није монолог, не припада појединцу

већ је то међусобно усмено расправљање више личности о било чему. Ријеч дискусија означава у говору изнесена мишљења већине учесника, а оно што појединац каже то је његов прилог, *његова ријеч*, односно *излагање*, па из тих разлога и треба правити разлику између говора појединца у дискусији и цијеле дискусије. Дискусија је, дакле, оно што више њих говори, а не оно што износи појединац. Удруживањем лингвиста, антрополога, етнолога, социолога у испитивању наведених и сличних феномена увидјело би се да су језичке и говорне варијације овога типа и њему сличних друштвено условљене и да су у повратној спреси на релацији *човјек — савремени живот*.

2.2. Муњевитом брзином наш језик подлијеже употреби елипса, које су, разумије се, неминовне, савим неопходне — каткада и као посебно средство за изражавање појединих психичких стања и расположења. У другим случајевима елипсе сиромаше језик, чини га скученим, као што је случај употребе реченице у облику: *Обзиром да су нам*“ у којима се увијек провлачи више грешака, као што су: а) *Обзиром* — не треба никада ни говорити ни писати већ *с обзиром . . .*

б) Синтагма *с обзиром* никада се не наслања на везник *да* већ увијек треба убацити „*на то*“, а поред везника *да* употребљавати и везник *што*, па мјесто наведеног клишеа треба рећи и написати: *С обзиром на то што су нам* и сл.

Или на примјер, читамо у новинама — *Предсједник је указао да је . . .* Свакако су бољи, за књижевни језик правилнији, изрази у којима уз глагол *указати* у оваквом значењу долази предлог *на* са именицом или са замјеницом. Могло се, према томе, рећи: *Указати на то . . .*

3. Опјењивање језичке исправности према ономе што је обичније у употреби у сопственим срединама, и зазирање од свега што се рјеђе чује у говору тих средина, доводи каткада и до сакаћења језика, тј. до одбацивања језичких средстава која се другима не могу замијенити. Конкретно: Нормативно је у нас да се *је* као енклитички облик акузатива личне замјенице з. л. ж. р. у књижевном језику употребљава увијек осим у контакту са *глаголском енклитиком* истог облика. У овом случају није могуће узастопно употребити двапут наизглед исту ријеч.

Али зато у говорним срединама у којима *ју* није остало као један облик, какав је то случај у црногорским и другим неким говорима југозападних области српскохрватског језика, створена је одбојност према том облику и замјеница *је* се употребљава као једини облик.

Томе је на руку ишао и крњи перфекат,³ о чему данас нећемо посебно говорити.

³ Исп. о овом опширније М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик*, Београд, 1964. стр. 277—286.

4. Када је ријеч о стилским недостацима језика, њих највише налазимо у области конгруенције. Конгруенција је по правилу лоша када су реченице разбијене дужим умецима и бројним детерминативима, који се надовезују један на други, а услед њихове бројности се не зна на шта се шта односи, па из тих преопширних реченица не можемо увијек да тачно нађемо шта се на шта односи, а уколико се и оријентишемо, онда је обично у питању погрешно слагање, које се из преопширних реченица увукло и у краће, типа — *Без кафе кад је најпотребније* које је требало рећи и написати — *Без кафе кад је најпотребнија* или . . . *кад је најпотребније имаги је*.

Једна од најраспрострањенијих, можемо рећи и најчешћих таквих особина, свакако је и једнакост облика акузатива замјенице *који* с генитивом и када се она односи на какав предмет, као у примјеру *Лист кога су уређивали ћаци*. Свим другим замјеничким и придјевским ријечима у оваквим случајевима облик акузатива једнак је с номинативом, па се и од ове замјенице тај облик мора употребљавати у облику *који*. Дакле, *Лист који* . . .

Ту су и грешке у реду ријечи, особине у намјештању енклитике, рекцији, употреби глаголских облика, присвојних замјеница и сл.

5. Појаве на које смо овдје указали свакодневне су и није нам био циљ да узмемо на себе улогу „врховног судје“ у стварима овакве природе, него само да укажемо на једно значајно питање. — Јер, у бурном садашњем времену журно се корача за новим. Ново и необично се тражи свуда и у свему у свакодневном животу, у начину опхођења, у понашању, у задовољавању духовних потреба, у обликовању научних и умјетничких истина. И тако даље.

Са њиме се тражи — то је сасвим разумљиво — што адекватнији начин њихова израза, дакако и у језику. И у језику се тражи, па и налази, доста новог и позитивног, али и онога што се не може тако оквалификовати. Једнак став према свим туђицама не може се правдати ни потребама интернационализације језика на који се неки позивају, нити језик може у себе примати све што долази с новим прогресивним идејама ради њихова ширења и учвршћивања, као што се ни наши домаћи термини не могу употребљавати увијек у свакој прилици, пошто могу да пређу и у посве друго значење, какви су неки од поменутих примјера, јер тиме се често прелази у банално, а „између баналног и вулгарног није велика разлика“.

5.1. Не улазећи, наравно, овдје у узрочност и посљедичност опредјељења у говору и у писаном тексту наведених језичких неисправности, желимо само да кажемо једно:

— Прикупљањем, сређивањем и указивањем на све језичке неисправности у појединим локалним листовима и шире, доби-ли би се двојаки резултати, и то:

1. Искоријениле би се језичко-стилске омашке и штампа би одиграла велику улогу у ширењу језичке културе, и

2. Добио би се драгоцјен материјал за социолингвистику и психолингвистику, а потом постигли конкретни резултати на испитивању односа језика и друштвеног контекста.

